

**EXPERIENȚA ESTETICĂ ȘI EXTRAESTETICĂ CA PROCES ȘI PRODUS
AL EDUCAȚIEI PRIN ARTE PE TOT PARCURSUL VIEȚII**

Marina COSUMOV, *dr., conf. univ.*

*Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Arte,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Abstract: *Lifelong learning has become a priority of global education systems. Even if the role of basic, formal education remains essential, lifelong learning, together with non-formal education, come to personalize and develop skills as close as possible to the requirements of the market and society, but also the skill and soul of the learner.*

In the process of knowledge through art, the personality accumulates that experience that cannot be acquired in contact with other phenomena / things, regardless of the status held as a receiver, creator or performer.

Keywords: *lifelong learning, education systems, formal, non-formal and in-formal education, education from arts, aesthetic and extra-aesthetic experience.*

Cerințele noului secol au ridicat peste tot în lume întrebări precum: „până când” și „prin ce metode” învățăm? De la angajatori, autorități și până la fiecare individ în parte, răspunsul pare să fie unanim: învățarea permanentă nu mai e un lux, ci o condiție necesară pentru adaptarea la cerințele profesionale, sociale, economice și informaționale mereu în schimbare.

Educația pe tot parcursul vieții (lifelong learning) a devenit o prioritate a sistemelor de învățământ la nivel global. Chiar dacă rolul educației de bază, formale, rămâne esențial, învățarea permanentă, împreună cu educația nonformală și informală, vin să personalizeze și să dezvolte aptitudini cât mai aproape de cerințele pieței și societății, dar și priceperea și sufletul celui care învață.

Educația estetică reprezintă o componentă indispensabilă a formării personalității în diferite contexte și etape ale vieții prin intermediul căreia se urmărește dezvoltarea capacității de a recepta, interpreta și crea frumosul. În procesul cunoașterii prin artă, personalitatea acumulează acea experiență care nu poate fi dobândită în contact cu alte fenomene/lucruri, indiferent de statutul deținut în calitate de receptor, creator sau interpret.

În opinia lui C. Cucoș, noile manifestări ale praxisului social, cultural și tehnologic activează noi argumente pentru o întemeiere a eforturilor educative prin arte, pe următoarele temeuri: (1) Axiologic, (2) Cultural, (3) Legat de autorealizarea și autoafirmarea persoanei, (4) Simpatetic, de co-împărtășire a trăirilor și acceptanță reciprocă, (5) Temeiul structurării și al formării identitare, (6) Temeiul uzanței pozitive a temporalității, (7) Temeiul proiectivității și al transparenței individului și umanității, (8) Temeiul potențării creativității, (9) Temeiul modelării existenței în conformitate cu exemplaritatea artistică [1, p. 22]. Aceste temeuri reprezintă argumente pentru sprijinul necesității unui efort coerent, responsabil și inspirat de fundamentare pedagogică a educației artistice realizată în perimetrul școlii.

Datorită forței de înrăurire, arta a fost folosită din timpuri străvechi ca mijloc educativ. Încă de la Homer, de la grecii antici, preocupați de realizarea aceluși kalokagathon (îmbinarea frumosului cu binele), trecând prin Renaștere, preocupată de realizarea unei dezvoltări multilaterale, ajungând la neo-umanismul secolului al XVIII-lea, care subliniază rolul artei în procesul educației, și până în epoca modernă, oamenii au fost mereu preocupați, în diferite moduri, de a realiza educația estetică.

Arta poate fi considerată ca o înclinație generală naturală, dar care este învățată cultural și exprimată prin dansuri, cântece, spectacole, imagistică sau vorbire poetică. Această practică universală, de creație și de procurare, prin receptare, a unei bucurii speciale, ne duce cu gândul la faptul că există la om un apetit fundamental de ordin înalt ce se cere a fi exprimat prin diferite mijloace. Dacă s-a vorbit de om în calitate de făuritor de unelte (Homo faber), de om ca ființă ce s-a ridicat de la pământ (Homo erectus), de ființă ce caută să se joace (Homo ludens) sau să afle ce-i cu lumea sau cu el (Homo sapiens), la fel de bine trebuie să îl vizăm pe om în calitate de instanță ce introduce frumosul în lume și-l valorizează (Homo aestheticus). Omul este singura ființă capabilă de a stabili și a se bucura de simboluri, de a adăuga peste lumea naturală sau biologică una creată de el, în mod suveran, liber, dezinteresat, spre bucuria lui și împlinirea lumii înseși.

Arta, susține D. Salade, „răspunde unor nevoi reale pe care le simte orice persoană de a-și lămuri unele idei, de a-și motiva unele comportamente, de a-și fundamenta unele atitudini, sugerând, exprimând, valorificând sau problematizând. Prin caracterul ei stimulat, tonic, optimist etc., arta împinge la iubirea adevărului, a binelui, a științei și a vieții [3, p. 17].

În societatea umană, artele funcționează sub diferite aspecte: (a) practic-utilitar (însoțesc diverse activități cotidiene ale omului legate de muncă, de sărbătoare, de cult, de ritual);

(b) general-estetic (înfrumusețează viața); (c) artistic (creații artistice și manifestări artistice sub formă de concert, festival, vernisaj, spectacol, expoziție etc.) [3, p. 37].

Astăzi este unanim acceptată ideea potrivit căreia existența umană în toate determinările ei ar trebui să se conducă și după legile frumosului, ale armoniei, într-un cuvânt, după legile esteticului.

Înțelegerea relației „om – artă”, în actul educațional, depinde de funcțiile acesteia [1, p. 137]:

- 1) Gnoseologică sau de cunoaștere: arta cercetează lumea înconjurătoare, viața umană (în special, universul interior al omului);
- 2) Axiologică: arta ia o atitudine față de realitate, o apreciază din punct de vedere valoric, selectează, din multiplele însușiri ale obiectului sau fenomenului, esențialul, irepetabilul, ceea ce poartă în sine o valoare;
- 3) Hedonistică: produce plăcere, delectare, satisfacție;
- 4) Sugestivă: sugerează omului anumite idei, gânduri, îi comunică anumite sentimente, convingeri;
- 5) Iluministă: poartă în sine și transmite anumite cunoștințe despre lucruri, fenomene, răspândește anumite idealuri, viziuni, concepții etc.;
- 6) Comunicativă: prin limbajul artei, oamenii comunică între ei, arta unește oamenii, contribuie la apropierea și la înrudirea lor spirituală;
- 7) Euristică: contactul cu arta nu poate fi efectuat în afara unei stări de creativitate, de inventivitate, de descoperire personală; arta dezvoltă anumite potențe și aptitudini de creație;
- 8) Katharsis: arta purifică sufletul, îl descătusează și-l eliberează de pasiunile „ieftine” ale vieții, îl înalță și-l înnobilează;
- 9) Estetică: cultivă simțul frumosului, al perfecțiunii, al armoniei, al echilibrului, al măsurii etc.;
- 10) Educativă, considerată ca suprafuncție: arta educă sentimente morale, calități umane, cultivă sfera spirituală a omului.

Toate aceste funcții ar putea fi rezumate la patru forme de atracție pentru artă [idem, p. 6]:

1. în sensul ei cel mai general, arta poate fi o formă de divertisment;
2. arta ne poate atrage prin capacitatea sa de a oglindi realitatea, lumea naturală sau cea a gândurilor și acțiunilor oamenilor;
3. arta provoacă atracție estetică, prin care se percepe frumosul din artă și din viață;
4. arta oferă o ierarhizare a valorilor psihologice, morale și spirituale.

Cunoașterea artei este un proces complex de conștiință, care provoacă emoții, impresii, sentimente și idei în cadrul practicilor de percepție / reprezentare / audiție / interpretare / creație. Accesul la esența artei este înlesnit de convergența trăirii și înțelegerii, sensibilului și mentalului, desfătării și cugetului. Trăirea emoțională a mesajului artei reprezintă punctul de plecare al cunoașterii artistice, care, mai apoi, accede spre experiența mintală, punând în vibrație rațiunea. Astfel, în toate activitățile artistico-didactice, descoperirea fenomenului artistic (vizual, spațial, sonor, verbal etc.) va solicita, inițial, re-trăirea emoțională, apoi – cunoașterea propriu-zisă.

Prin operele de artă se va modela comunicarea cu lumea, autocunoașterea și formarea viziunii despre viață. Despre nevoia creării unui echilibru dintre artă, știință și realitate, în calitatea lor de factori ai educației artistico-estetice, se atenționa încă la sfârșitul anilor '90.

Academicianul B. Lihaciov a menționat că, „elaborând sistemul educației estetice, nu trebuie să trecem cu vederea principiul influenței complexe a artelor și interacțiunii lor cu bazele științei [6, p. 245]. Această idee și-a păstrat actualitatea, deoarece personalitatea umană, natura, știința, arta sunt factorii care contribuie la edificarea valorilor umane și conferă integritate procesului și finalităților procesului educațional-artistice. Opera de artă din orice domeniu instituie o „lume-model”, o valoare și, astfel, acționează asupra modului obișnuit de raportare la lume, printr-o raportare la valoare.

Lumea instituită prin opera de artă este una care ființează prin valoarea sa, dar ființează pentru un spirit viu, care intervine de două ori: (1) în modelarea materiei artistice și impregnarea ei de conținut spiritual, (2) în receptarea și recunoașterea a ceea ce spiritul creator a încorporat

în operă. Din această perspectivă, valorile educației prin intermediul tuturor domeniilor de artă, dacă sunt selectate cu grijă, pot deveni valorile vieții pentru fiecare om. Cunoașterea artistică, specifică tuturor domeniilor de artă, se realizează prin trăire emoțională – imaginație – gândire – creație artistică, fiind orientate la cunoașterea de sine și la crearea universului intim uman.

Cel mai puțin adecvat receptării, consideră Hegel, este „prinderea sau receptarea pur senzorială. Ea constă, în primul rând, în simplul fapt de a privi la ceva, de a asculta ceva, de a atinge ceva etc., spiritul nu se oprește la simpla receptare a lucrurilor exterioare prin văz și auz, el o face pentru interiorul său, dispus el însăși să se realizeze pe sine în forma sensibilității” [2, p. 42].

Opera de artă degajă nu doar o singură emoție, toate sunt motivate de tensiunea emoțională pe care o depozitează imaginea artistică saturată și de valoarea spirituală a creației artistice, de adâncimea intelectuală, filozofică a operei de artă. Emoția în artă are un caracter spiritual, diferențiindu-se de sensul strict psihologic al contextului, elementele lucid-intelectuale și afectiv-emoționale constituind o unitate integrată. Procesul de receptare este, desigur, mult mai complex și nu se consumă decât în timp. „Trebuie să trăiesc câțva vreme cu opera de artă, s-o mențin câțva timp în activitatea conștiinței pentru ca să se producă emoția artistică, evidențiază autorul” [idem, p. 69].

În opinia lui I. Toboșaru (1978), receptarea nu numai că nu se consumă uniform, dar este și diferențiată în funcție de cultura, temperamentul, sensibilitatea și experiența estetică a receptorului: „varietatea modalităților de receptare este dictată de pregătirea consumatorului de artă, de înclinațiile pe care el le manifestă în viață și de capacitatea estetică sau critică de care dă dovadă tipul specializat” [3, p. 251]. În acest context, receptarea operei de artă este dictată de maturitatea și experiența de viață a receptorului, fiecare vârstă descifrează noi sensuri ale operei de artă și poate să-și concentreze atenția în funcție de conținutul operei artistice din puncte de vedere diferite (Tabelul 1):

Tabelul 1. Factori și produse ale receptării artistice

FACTORII RECEPTIVITĂȚII	PRODUSUL
Sensibilitatea receptorului	Emoții artistice/estetice
Experiența estetică a receptorului	Cunoștințe, capacități, atitudini achiziționate anterior
Înclinațiile și preferințele receptorului	Plăcerea receptării. Trebuința de valori artistice
Capacitatea estetică	Percepție, imaginație, gândire și creație artistică
Cultura receptorului, familia, mediul social și ideologic din care provine	Orientare axiologică și profunzime intelectuală
Temperamentul	Intensitatea trăirilor afective artistice/estetice

În procesul receptării operei de artă se includ elementele estetice, psihologice, sociologice, ideologice. Analiza detaliată a procesului de receptare o întâlnim în „Estetica” lui T. Vianu care, analizând elementele receptării artistice, le împarte în extraestetice și estetice, afirmând: „...cele extraestetice sunt senzații, sentimente, idei sau acte ale spiritului dependente de calitatea estetică a operei; elementele receptării artistice sunt considerate extraestetice, deoarece „aceste emoții nu au nimic specific estetic în ele, pentru că zguduiri, înfiorați sau înviorați putem fi nu numai de opera de artă, dar și în alte circumstanțe” [6, p. 312].

Educația estetică are o infinitate de efecte pozitive asupra personalității. Cele mai semnificative dintre acestea vizează calitatea procesului de socializare, maturizarea condiției socio-morale (curaj, capacitate de comunicare interumană ș.a.), formarea și rafinarea intelectului ca structură rațională și evaluativ-critică în plan mental, organizarea plăcută și eficientă a timpului liber prin recrearea unui univers propriu în sfera imaginativului, a efectului, motivaționalului, motricului și volitivului, afirmarea și trăirea sentimentului identității culturale strâns legat de stimularea capacității de a iubi patrimoniul artistic al națiunii, stimularea inițiativelor în practicarea artelor etc. Aceste experiențe/manifestări estetice se exprimă printr-un ansamblu de reacții spirituale ale ființei umane față de valorile estetice (ale naturii, societății și artei). Spre deosebire de alte atitudini specific umane determinate de interesul practic, utilitar, cognitiv,

economic etc., în cazul atitudinii estetice, mobilul principal este cel al satisfacerii unor trebuințe spirituale, al unor aspirații și nevoi umane. La baza atitudinii estetice se află un interes specific, și anume „interesul estetic”. Efectele acestui interes vizează subiectivitatea ființei umane, sensibilizând-o prin manifestări, cum sunt cele de plăcere, desfătare, dăruire, curiozitate, uitare de sine etc. Principalele componente ale atitudinii estetice sunt gustul estetic, judecata estetică, idealul estetic, sentimentele și convingerile estetice.

Dacă elementele receptării artistice, analizate până acum, au comună însușirea de a putea fi produse și de alte obiecte decât arta și în alte situații decât cea a contemplației, îndreptățind ca atare calificarea lor ca extraestetice, elementele, propriu-zis estetice, sunt determinate de ceea ce este autonom estetic în opera de artă, adică de însușirea lor de a fi plăsmuri expresive și originale [5, p. 319].

Educația pentru frumosul artistic deschide calea cunoașterii și respectării alterității spirituale. Cu acest prilej, aflăm multe despre alții, despre fondul ideatic, aspirațional sau comportamental al unor comunități din alte spații sau timpuri istorice. Educația estetică potențează comunicarea între civilizații și generații, pe o axă diacronică, dar și sincronică, conducând la statuarea unei solidarități umane prin raportarea la un nucleu peren de valori universale. Limbajul artistic decantează și mediază constante valorice care dau seama de unitatea spirituală a umanității. Dincolo de multitudinea de forme și expresii, ce variază de la un context socio-istoric la altul, de la o perioadă la alta, de la un artist sau altul, se poate descoperi un fundament comun de valori și opțiuni care conduc la o mai bună integrare a individului în umanitate. Pornind de la un astfel de fundament spiritual, se pot preveni neînțelegeri, se netezesc căile bunei înțelegeri, se dezamorsează conflicte, se pun bazele unei armonii și păci universale. Arta, ca intenționalitate și tematizare, aduce în atenție preocupări și întrebări fundamentale care au traversat și animă umanitatea de peste tot și dintotdeauna.

Bibliografie:

1. CUCOȘ, Constantin. *Educația estetică*. București: Ed. Polirom, 2014. 224 p. ISBN: 978-973-46-4978-5
2. HEGEL, Georg. *Prelegeri de estetică*. Vol. I. București: Ed. Academiei RPR, 1966. 612 p.
3. ROBERT, Jauss. *Experiență estetică și hermeneutică literară*. București: Ed. Univers, 1983. 500 p.
4. TOBOȘARU, Ion. *Principii generale de estetică*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1978. 347 p.
5. SALADE, Dumitru. *Educația prin artă și literatură*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1973. 325 p.
6. VIANU, Tudor. *Estetica*. București: Ed. Orizonturi, 2011. 450 p. ISBN: 978-973-915-471-0